DET SVENSKE VALG 1968

H. JØRGEN NIELSEN

I begyndelsen af september skrev professor Nils Andrén i Information, at der meget vel kunne blive tale om et normalt svensk valg, d. v. s. et valg, hvorfra Socialdemokratiet vendte tilbage til magten. Partiet havde lagt sig alvorligt i selen for at genvinde, hvad det tabte ved kommunalvalget i 1966, medens de borgerlige ikke havde forstået at følge succesen effektivt op.

Resultatet den 15. september overbekræftede nærmest profetien, for den socialdemokratiske sejr blev unormalt stor. Hvad der – bl. a. også i danske aviser – var blevet kaldt alle tiders spændende valg, fordi Erlanders og »sossernes« magtposition for alvor var truet, blev ganske rigtigt spændende, men af den stik modsatte årsag. Erlanders og partifællernes magt blev for alvor befæstnet.

I det følgende skal nogle hovedtræk ved valget ridses op. Men det er nødvendigt at tage et forbehold: Der er blevet gennemført en omfattende interviewundersøgelse i forbindelse med valget, men resultaterne foreligger ikke endnu. Mange af hypoteserne har derfor et noget løst, impressionistisk præg. Og generelt kan der ikke blive tale om mere end et journalistisk resumé af begivenhederne[1]).

Der var en tredobbelt baggrund for troen på et magtskifte. For det første var Socialdemokratiet gået betragteligt tilbage ved kommunalvalgene i 1966, og kommunalvalgene (i sekundærkommunerne) har landspolitisk betydning, da de i anden omgang bestemmer førstekammerets sammensætning[2]):

	Borgerlige	Socialdemokrater	Kommunister
Kommunevalgene 1962	45,7	50,5	3,8
Andetkammervalget 1964	47,5*)	47,3	5,2
Kommunevalgene 1966	51,3*)	42,3	6,4

*) Inclusive borgerlige fælleslister og Kristelig Demokratisk Samling.

1) Følgende materiale er anvendt: Pär-Erik Back. Det svenske Partiväsendet, 1967, Scandinavian Political Studies 1/1966, pp. 225–230, Scandinavian Political Studies 2/1967, pp. 253–55 og Gustaf Olivecrona, Hur Väljarna Vanns, 1968 (udsendt efter valget). Vurderingen af valgkampagnerne bygger ikke mindst på den sidste bog. Desuden Svenska Dagbladet, august-oktober 1968 og Dagens Nyheter, september-oktober 1968.

2) Förstekammeret fornyes successivt ved valg gennem landsting og stadsfullmäktige (byråd).

Tallene kunne nok give grundlag for en vis borgerlig optimisme, selv om indtrykket af socialdemokratisk tilbagegang forstærkedes ved, at de 50.5 procent, partiet nåede op på i 1962 var efterkrigstidsrekord. Immervæk var Socialdemokratiet i 1966 nede i en dyb bølgedal.

Dertil kom, at Centerpartiet og Folkepartiet havde indledt det såkaldte midtersamarbejde, der bl. a. indbefattede et fælles program. Man regnede med, at det borgerlige alternativ i 1968 ville virke betydeligt mere realistisk end i 1964.

Endelig havde man erfaringerne fra Norge og Danmark at henvise til. Her var det lykkedes at vælte langvarige socialdemokratiske regeringer. Man nøjedes ikke med at se dette som tegn på, at det altså alligevel kunne lade sig gøre. Man regnede også med muligheden af, at de danske og norske resultater ville virke inspirerende på svenske vælgere. Det er væsentligt at understrege, at det ikke alene var de svenske borgerlige partier, der regnede med muligheden for magtskifte. Det samme gjorde man i Socialdemokratiet, om end med lidt andre følelser. Og galluprapporterne (fra Sifo) bekræftede, at muligheden var tilstede:

	Valget 1964	Valget 1966	Rapporter offentliggjort		
			2.8. 68	7.9. 68	14.9. 68
Socialdemokrater	47,3	42,3	43,3	44,6	43,2
Kommunister	5,2	6,4	6,6	5,2	5,6
Ialt på venstrefløjen	52,5	48,7	49,9	49,8	48,8

Der var ikke tale om nogen afgørende bevægelse væk fra situationen i 1966. Noget andet er, at kunne der overhovedet udlæses noget af de små forskelle, måtte det blive, at Socialdemokratiet havde genvundet en lille smule af det tabte (Sifo er senere med rette blevet kritiseret for de misvisende resultater. Statistiska Centralbyrån kunne en uge før valget repræsentere en forudsigelse – ligeledes på grundlag af interviewundersøgelser – der gav Socialdemokratiet 49.9 pct. af stemmerne, med andre ord kun 0.2 pct. fra det endelige resultat).

Magtskiftetemaet blev kørt meget hårdt i valgkampen. Og det gav iøvrigt anledning til det mest forvirrende indslag i hele valgkampen: Diskussionen om, hvor stor den socialdemokratiske tilbagegang skulle være, før regeringen skulle gå af.

Parlamentarisk var der i princippet ingen tvivl. Regeringen måtte vige sædet, hvis der blev flertal imod den i den *samlede* Riksdag. Da kommunisterne stort set kunne regnes som et støtteparti for Socialdemokratiet, ville dette sige, at de borgerlige skulle have absolut flertal i den samlede Riksdag.

På den anden side kunne dette føre til uarbejdsdygtighed, hvis der blev borgerligt flertal i andetkammeret, for førstekammeret var ikke på valg og havde desuden et solidt socialdemokratisk flertal. Det meste af lovgivningen kræver vedtagelse i begge kamre. Kunne en borgerlig regering imidlertid blot komme til, ville den kunne opløse førstekammeret og dermed håbe på flertal i begge kamre. Og under alle omstændigheder kunne man finde det utilfredsstillende, hvis den socialdemokratiske regering blev siddende efter at have tabt to valg i træk.

Før valget så situationen i Riksdagen således ud:

	De borgerlige	Socialdemokrater	Kommunister	Grænse for flertal	Borgerligt gevinstbehov for flertal
Førstekammeret	71	79	1	76	
Andetkammeret	112	113	8	117	5
Hele Riksdagen	183	192	9	193	10

De 10 mandater skulle vindes ved andetkammervalget. Diskussionen om regeringens afgang, selvom de borgerlige ikke vandt hele 10 mandater, men f. eks. kun 7, vidnede i sig selv om, at første + andetkammerparlamentarismens princip var blevet udhulet. I 1970 skal der da også vælges en ny eetkammerriksdag. Men dernæst kunne diskussionen ikke andet end forvirre. Den startede sidst på foråret, og inden sommeren var ovre, havde Socialdemokratiet nået at komme med ikke mindre end fem indbyrdes forskellige udtalelser. Enden på det blev, at Erlander lovede at gå af, hvis de borgerlige fik mere end 50 procent af stemmerne. Man regnede med andre ord de kommunistiske stemmer til egen fordel.

Hele denne diskussion kan bagefter forekomme noget virkelighedsfjern, selvom den både er belysende for valgkampens karakter og det parlamentariske princip i Sverige. For der blev tale om væsentlige socialdemokratiske mandatgevinster. Efter valget så situationen således ud:

	Højre partiet	Folkepartiet	Centerpartiet	Borgerlige i alt	Socialdemokratiet	Kommunistpartiet	Socialdemokrater + kommunister
Førstekammeret	25	25	21	71	79	1	80
Andetkammeret	32	34	39	105	125	3	128
FK+AK	57	59	60	176	204	4	208
Ændring	÷1	÷9	+4	÷7*)	+12	÷5	+7

*) En repræsentant for Medborgerlig samling gled ud ved valget.

Tilsvarende var der tale om ret væsentlige ændringer i partiernes stemmeprocenter. Direkte sammenligninger vanskeliggøres ved, at der ved de forskellige valg – både i 1968 og tidligere – optrådte borgerlige fælleslister. I visse tilfælde er det muligt med fuld sikkerhed at spalte disse listers stemmetal op på de forskellige landspartier, i andre ikke[3]). I det følgende gengives 1968-resultaterne i begge udformninger – her er det stort set muligt – medens de tidligere tal er uden denne opspaltning af fælleslisternes tal[4]):

	Højre-partiet	Folke-partiet	Center-partiet	Krist. Demok. Samling	Fælles-lister	Borger-lige i alt	Social-demo-krater	Kommu-nister	Social-demo-krater + kommu-nister
Pct. i 68. Fælleslistestemmer fordelt	13,9	15,0	16,1	1,5	0,3	*46,8*	50,1	3,0	*53,1*
Pct. i 68. Fælleslistestemmer ikke fordelt	12,9	14,3	15,9	1,5	2,2	*46,8*	50,1	3,0	*53,1*
Pct. i 1966	14,7	16,7	13,7	1,8	4,4	*51,3*	42,3	6,4	*48,7*
Pct. i 1964	13,7	17,0	13,2	1,8	1,8	*47,5*	47,3	5,2	*52,5*

Det gør naturligvis en vis forskel, om man sammenligner 1968-resultaterne med det ene eller med det andet af de tidligere valg. I forhold til 1964 skete der ingen *større* forskydninger mellem borgerlige på den ene side og Socialdemokrater + Kommunister på den anden, men nok en forskydning, der er bemærkelsesværdig på baggrund af det høje niveau, Socialdemokrater + Kommunister allerede lå på i 1964 (det højeste ved noget andetkammervalg siden 1944). Derimod var forskydningerne mellem blokkene betragtelige i forhold til 1966.

Fastholder man, at der kun kan være mening i at sammenligne valg af samme slags, kan man derfor nok tage 1968-valgets resultater som et udtryk for »det stabile svenske demokrati«. Til gengæld er det 1966-valget, der bliver bemærkelsesværdigt. I forhold til 1962 gik Socialdemokrater + Kommunister ned med hele 5.6 pct. Det er således i høj grad et spørgsmål, om »stabiliteten« er en helt rammende karakteristik, når man beskæftiger sig med vælgerreaktionerne. At den er det på regeringsplanet, er en given ting.

[3]) Hvor listerne optræder uden tilknytning til partierne, er det ikke muligt. Derimod nok, hvor der er klar tilknytning. Der er forbud mod valgkarteller, men alligevel går partier til tider sammen og opstiller fælleslister. Her er kandidaterne klare »partinavne«.

[4]) Tallene for 1968-valget er hentet fra Svenska Dagbladet 29. sept. 1968. Tallene for de tidligere valg fra Scandinavian Political Studies 1–2.

Dropper man blokbetragtningen og ser på de enkelte partier, går samme tendenser igen ved 1968-valget, hvad enten man sammenligner med 1966 eller 1964: Begrænset bevægelse i Højrepartiets styrke, klar opgang for Centerpartiet og lige så klar – og lige så stor – tilbagegang for Folkepartiet. Videre en tydelig socialdemokratisk gevinst og en lige så udpræget kommunistisk tilbagegang. Det er i hver tilfælde taktisk set rimeligt at betragte Centerpartiet som det borgerlige parti, der ligger længst til venstre. Valget i 1968 bliver da ikke alene et udtryk for en generel venstredrejning, udtrykt i Socialdemokratiets og Kommunistpartiets samlede fremgang, men i høj grad også om en samling mod midten. Inden for de to blokke gik yderpartierne tilbage.

I valgkommentarerne er der blevet lagt særligt vægt på kommunistpartiets tilbagegang. Partiet var da også lige på vippen til at glide ud, eller højst få et par mand på den samlede Riksdag. Det er naturligt at se dette i forbindelse med Tjekkoslovakiets besættelse. Efter Ungarn gik partiet også kraftigt tilbage, men overvandt krisen. Er denne fortolkning rigtig, tyder det på, at selv en nok så »Dubcek-præget« kommunisme – det svenske parti er nærmest gået længere end tjekkoslovakkerne i liberalisme og selvstændighed – ikke i vælgernes bevidsthed formår at løsrive vestlige kommunistpartier fra forbindelsen til Moskva. Nævnes bør det imidlertid også, at bl. a. statsminister Tage Erlander mener, den kommunistiske tilbagegang har indenrigspolitiske årsager: Man udtalte, at man ikke under alle omstændigheder ville støtte Socialdemokratiet – en farlig kurs i et »magtskiftevalg«.

Videre har man peget på Centerpartiets fremgang i byerne, og set et tegn på, at det gamle Bondeforbund hermed er ophørt med at være et særligt landsbyparti. Dette er utvivlsomt en smule overdrevent. Fremgangen i byerne var reel nok, men styrken i disse ligger fortsat – sammenlignet med landsgennemsnittet på et særdeles lavt niveau: I Stockholm fik partiet 6.5 pct. af stemmerne og i Göteborg 4.6 pct.

I det hele taget får man på grundlag af det nu foreliggende materiale det indtryk, at den geografiske udjævning af partiernes styrkeforhold har været af beskedent omfang. For Centerpartiet gjorde udjævningen sig i nogen grad gældende. Holder man sig til de valgdistrikter, hvor partiet i 1964 havde indtil 20 pct. af stemmerne er der ingen tendens. Der var små fremgange, og der var store fremgange, så nogenlunde jævnt fordelt, og dette gælder, selvom man tager hensyn til, at en fremgang på f. eks. 2 pct. af det samlede antal stemmer betyder væsentligt mere, hvor man før kun havde 4 pct., end hvor man havde 10 pct. Men i distrikter, hvor man i 1964 lå over 20 pct. var der kun beskedne fremgange, hvad enten man ser på de absolutte procenter eller på procenterne i forhold til tidligere styrke.

Men tager man f. eks. Socialdemokratiet – det andet parti, der gik frem – er der ingen sammenhæng mellem tidligere styrke og fremgang overhovedet. På dette punkt må det imidlertid understreges, at man må afvente en finere statistik med de store valgdistrikter spaltet op på underdistrikter.

På flere punkter repræsenterer 1968 tallene en udvikling, der har været igang i en årrække. Tydeligst er det på den borgerlige side.

For Centerpartiet er der tale om fortsættelse af en tidligere fremgangslinje. Ved det første efterkrigsvalg til andetkammeret i 1948 startede man på 12.4 pct. af stemmerne. Derefter var kurven nedadgående til og med 1956 – muligvis på grund af regeringssamarbejdet med Socialdemokratiet – men de senere resultater har vist fremgang, bortset fra en stagnation i 1964.

For Højrepartiet er der nærmest tale om en fortsættelse af en langtidskurve af modsat form. Fra 1948 til 1958 gik man støt frem – fra 12.3 pct. til 19.5 pct. – derefter tilbage. Om 1968-resultatet skal ses som tilbage- eller fremgang afhænger af, hvorledes man behandler fælleslistestemmerne. Det rimeligste er formodentlig at se en vis stabilisering af situationen på omtrent samme lave niveau, som man begyndte efterkrigstiden på.

For Folkepartiet er situationen væsentligt mere alvorlig. Man begyndte i 1948 med 22.8 pct. af stemmerne, steg i 1952 til 24.4, men derefter har tilbagegangen været uafbrudt, og især fra 1958 har den haft et betydeligt omfang.

På borgerlig side har udviklingen de senere år – målt ved andetkammervalgenes resultater – således været præget af Centerpartiets fremgang og de to andre partiers tilbagegang eller evt. stabilisering på et lavt niveau. Den konstaterede korttidstendens til samling mod midten holder således også på lidt længere sigt inden for den borgerlige gruppering.

For Socialdemokratiets vedkommende har der ikke ved de tidligere andetkammervalg været samme bevægelse i tallene. I 1948 og 1952 lå man begge gange på 46.1 pct., i 1956 dalede man til 44.6 pct. for atter at stige i 1958 til 46.2 og i 1960 til 47.8 pct. I 1964 var der nærmest stagnation med 47.3 pct. og 1968-resultatet må da ses som et virkeligt gennembrud.

For kommunistpartiets vedkommende blev der derimod tale om et brud på en fremgangstendens. Fra 1948 til 1956 skete der ikke noget videre. Procenttallene var 6.3, 4.3 og 5.0. I 1958 skrabede man derimod bunden med kun 3.4 pct. af stemmerne (Ungarn?), men siden steg tallene jævnt. Her betød 1968 et afbræk, der var værre end 1958.

På venstrefløjen er korttidstendensen til samling mod midten således ikke udtryk for fortsættelse af en udvikling, der har været i gang i længere tid.

Hvorledes fremkom disse resultater. Overvejelserne må blive foreløbige, men visse forhold er dog værd at fremhæve.

Man kan naturligvis påpege, at det norske og det danske »eksperiment« ikke lod sig gentage, fordi den grundlæggende betingelse – enigheden mellem de borgerlige partier – ikke var tilstede. Og rigtigt er det, at Socialdemokratiet kunne bore i f. eks. spørgsmålet om hvis program, der skulle være afgørende for en borgerlig regering – midterpartiernes eller Højrepartiets. Og Socialdemokratiet gjorde det også ganske flittigt. Men på den anden side var der enighed på eet afgørende punkt: Der skulle laves en borgerlig trepartiregering. Og stort videre gik det danske borgerlige samarbejde heller ikke før januar-valget i 1968, ja måske knap så langt endda fra radikal side.

Den modsatte hypotese er da også lige så rimelig: Socialdemokratiet vandt netop fordi en borgerlig regering forekom realistisk. Vælgerflertallet ønskede blot ikke denne mulighed realiseret. Parallellen til Danmark og Norge svigtede i så fald på et langt mere fundamentalt punkt. Denne hypotese har i hvert tilfælde eet forhold, der taler til dens fordel. Valgdeltagelsen steg fra 83.9 pct. i 1964 til 88.7 pct. i 1968. Dette rimer bedst med en antagelse om, at vælgerne virkeligt følte, de stod i et valg. Men naturligvis kan en blanding af de to hypoteser muligvis være det rimeligste, f. eks. en teori om, at man nok så et valg, men ikke ønskede de borgerlige, fordi det indbyrdes forhold mellem disse – og specielt Højrepartiets placering – var uafklaret. Socialdemokratiets pukken på Højres rolle havde i hvert tilfælde den fordel, at den kunne passe til alle muligheder: Til at gøre marginalvælgerne i midten tvivlende på det borgerlige alternativs realisme, men også til at afskrække dem fra det, hvis de ellers mente, det havde muligheder.

Ser man på den tekniske side af valgkampen er det almindeligt anerkendt, at Socialdemokratiets kampagne blev kørt ganske effektivt. Man har talt om »amerikanske« metoder, men i så fald kan der hentes ret forskellige ting fra USA.

Socialdemokratiet og Centerpartiet lagde især vægten på den personlige kontakt til vælgerne. Man opbyggede et stærkt – for Socialdemokratiets vedkommende meget stærkt – forgrenet net af lokale agitatorer, og sørgede for at forsyne dem med skriftligt materiale. Derimod blev der lagt *relativt* begrænset vægt på masseappeller som annoncer, plakater, kæmpemøder etc. Hovedvægten lå på den personlige overtalelse. Der var nærmest tale om den fra sociologien kendte to-trins hypotese omsat i valgkampagnen.

Högern førte derimod valgkampen stærkt centraliseret med hovedvægt på massemeddelelsesmidlerne, hvorimod Folkepartiet forsøgte en mellemting. For Folkepartiets vedkommende var der til en vis grad tale om den

eneste mulige løsning. Partiet mangler det godt udbyggede organisationsnet, der skal til for at føre en valgkamp på den personlige kontakt. Kommunisterne havde ikke megen valgkamp overhovedet, og af finansielle årsager måtte man lægge det hele meget decentraliseret an. Der var ikke penge til mange annoncer.

Det gennemgående træk var imidlertid, at Socialdemokratiet for alvor havde lagt sig i selen for at indhente det forsømte.

Valgresultatet gælder kun for to år til der i 1970 skal vælges 380 pladser i en ny eetkammerrigsdag. Partierne er da også allerede igang med forberedelserne, og allerede nu står een ting klart: Der bliver heller ikke forud for dette valg noget ud af den længe overvejede sammenslutning af Centerpartiet og Folkepartiet. Derimod har Højrepartiet taget navneforandring til Moderata Samlingspartiet, men om dette vil medføre større enhed er vel tvivlsomt. Der er tale om vælgerpsykologisk manøvre, og Højres eventuelle fremgang må stort set ske på de to midterpartiers bekostning. I dette valg blev der så nogenlunde holdt borgfred udadtil mellem de borgerlige. Men navneforandringen er et tegn blandt flere på, at Højre fremover vil lægge større vægt på ikke alene at sikre de borgerliges, men også sin egen fremgang, selvom det må ske i skarp konkurrence med de to andre partier. Man vil også være et midterparti.

Ved den nye rigsdagsordning mister det svenske Socialdemokrati to fordele. For det første forsvinder førstekammeret med dets relativt stabile socialdemokratiske flertal. Dernæst indføres der tillægsmandater, hvilket er til størst fordel for de mindre partier – dog ikke for det mindste på grund af en 4 pct. spærreregel. Var de 233 pladser ved 1968 valget blevet fordelt efter de nye principper, ville resultatet have været

	Högern	Folkpartiet	Centerpartiet	Borgerlige i alt	Socialdemokrater	Kommunister	Socialdemokrater + kommunister
Nuværende mandattal	32	34	39	105	125	3	128
Efter nye regler	34	37	39	110	123	0	123
Forskel	+2	+3	0	+5	÷2	÷3	÷5

Den borgerlige gevinst skyldes dog ikke mindst, at spærreregelen ville ramme ekstra hårdt på venstrefløj (Kommunisterne er allerede idag stærkt underrepræsenterede). Det er da også i særlig grad kommunisterne, der har noget at frygte. Men muligvis også Socialdemokratiet. Dets valgsejr skyldtes ikke mindst kraftanstrengelse efter nederlaget i 1966. Gør de borgerlige nu et tilsvarende stykke arbejde, har Socialdemokratiet trods

alt ikke et stærkere flertal, end at det kan rokkes. Ved de to sidste valg i Danmark har man set væsentlige forskydninger. Og tallene fra de senere svenske valg tyder ikke på en væsentlig større stabilitet på den anden side Øresund og Kattegat.

H. Jørgen Nielsen